

Nr 45.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1937 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående ändringar i lagen den 16 maj 1930 om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 113, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Frankenberg m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte besluta,

»1) att § 1 i lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete får den ändrade lydelsen, att arbetet för tillverkning av bageri- och konditorivaror 'må icke bedrivas å sön- och helgdag eller å tid mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m. å söckendag',

2) att i den följande satsen av samma paragraf 'Vad sålunda stadgas — — hemmavarande barn' utgår, samt ävenså

3) att § 2 mom. d) ändras därhän, att uppeldning och deggörning utföres å söckendag mellan kl. 4 och 6 f. m.»

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda förslag, får utskottet hänvisa till motionen.

Till utredning om de i motionen berörda spörsmålen får utskottet lämna följande redogörelse.

1 § första stycket i *lagen den 16 maj 1930 om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete*, nedan kallad bagerilagen, är av följande lydelse:

1 §. Arbeta för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och klockan 5 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrives utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.

2 § innehåller under a)—f) vissa undantag från 1 §, varav stadgandena under d) och f), vilka äro av särskilt intresse i förevarande sammanhang, äro så lydande:

2 §. Utan hinder av vad i 1 § är stadgat må

d) uppeldning eller deggörning utföras å söckendag mellan klockan 3.30 och klockan 5 förmiddagen;

f) under natten till söckendag, som närmast föregår två eller flera på varandra följande sön- och helgdagar, uppeldning eller deggörning utföras jämväl mellan klockan 2 och klockan 3.30 förmiddagen och annat arbete mellan klockan 3 och klockan 5 förmiddagen.

Även i 3 § i lagen stadgas vissa undantag från reglerna i 1 §, och jämlikt 4 § kunna i vissa fall ytterligare avvikelser medgivas av vederbörande yrkesinspektör samt av yrkesinspektionens chefsmyndighet (socialstyrelsen). Tillsyn å efterlevnaden av lagen utövas av yrkesinspektionens befattningshavare (5 §). Överträdelse av stadgande i lagen eller föreskrift, som utfärdats med stöd av sådant stadgande, är belagt med bötesstraff (6 §).

I detta sammanhang må uppmärksammas vissa bestämmelser i *lagen den 30 maj 1919 om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse* (den s. k. butiksstängningslagen). Enligt 1 § i lagen gäller som huvudregel, att handelsbod ej må hållas öppen å söckendagar före kl. 8 f. m. och efter kl. 7 e. m. Härifrån göres i lagen undantag bl. a. för bod, där handel idkas med bageri- och konditorivaror samt vissa andra produkter. Sådan bod må för försäljning enbart av dylika varor öppnas en timme tidigare och hållas öppen en timme längre än förut är sagt.

I den mån sådant påkallas av särskilt förhållande inom viss kommun, må tiden för öppethållandet emellertid bestämmas annorlunda än nyss nämnts (3 §). Sålunda kan beträffande söckendag denna tid utsträckas för stad eller köping med högst en timme på morgonen och för annan kommun med högst två timmar på morgonen. Beslut om bestämmelse enligt 3 § fattas av den myndighet, som utövar kommunens beslutanderätt, och skall underställas länsstyrelsen (5 §), som skall oförändrat fastställa eller ogilla beslutet (6 §).

I *arbetstidskommitténs betänkande* den 22 november 1918 med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriärbete föreslogs som huvudregel, att arbete för tillverkning till avsalu av bageri- och konditorivaror icke skulle få bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m. å söckendag. Förbudet gällde såväl arbetare som arbetsgivare och hans familjemedlemmar, d. v. s. även de s. k. familjbagerierna.

För 1919 års *lagtima riksdag* framlades genom proposition (nr 339) förslag till lagstiftning i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med kommittéföreläggandet. Frågan förföll emellertid genom olika beslut i kamrarna.

Vid *urtima riksdagen 1919* framlades ånyo proposition (nr 5) med förslag till lag i ämnet. I propositionen föreslogs i anslutning till arbetstidskommitténs förslag, bl. a., att arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror icke skulle få bedrivas å tid mellan kl. 8 e. m. och kl. 6 f. m. å söckendag, dock skulle uppeldning och deggörning få utföras å söckendag i allmänhet mellan kl. 4 och 6 f. m. (2 § d) samt under natten till söckendag, som närmast föreginge två eller flera på varandra följande sön- eller helgdagar, även mellan kl. 2 och 4 f. m., varjämte under natten till sådan söckendag, som senast nämnts, jämväl annat arbete skulle få utföras mellan kl. 3 och 6 f. m. (2 § f). Familjbagerierna voro ej undantagna i förslaget.

Andra särskilda utskottet tillstyrkte propositionen (utlåtande nr 3). I en reservation av herr Modig m. fl. yrkades bifall till ett motionsvis (II: 14) framfört förslag, att lagen icke skulle äga tillämpning å familjbagerier.

Riksdagen biföll denna reservation, varefter lag i ämnet i överensstämmelse med riksdagens beslut utfärdades den 17 oktober 1919 med giltighetstid t. o. m. den 31 december 1923.

Vid 1922 års riksdag väcktes i motion II: 67 av herr Kinmansson förslag, att undantaget för familjebagerierna skulle uteslutas ur lagen, att begynnelse-tiden för det egentliga bageriarbetet skulle tillbakaflyttas från kl. 6 till kl. 4 f. m. samt att de i 2 § under d) och f) angivna tiderna skulle tillbakaflyttas 2 timmar. På hemställan av andra lagutskottet (utlåtande nr 17) avslog riksdagen motionen.

På förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 88) förlängdes år 1923 bageri-lagens giltighetstid t. o. m. den 31 december 1926 utan att därvid ändring i nu ifrågakarande hänseenden gjordes (se andra lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 16).

Å den internationella arbetskonferensens sjunde sammanträde i Genève år 1925 antogs ett förslag till *konvention angående nattarbete i bagerier*. Den svenska lagen är på det hela taget av betydligt strängare innehåll än konventionen. Konventionen angives visserligen äga tillämpning å all slags tillverkning utan hänsyn till syftet därmed, under det att lagen allenast avser tillverkning *till avsalu*, men då hushållstillverkning, bedriven av hushållets medlemmar, är undantagen enligt konventionen, skulle konventionens över-skjutande tillämpning väsentligen komma att avse truppförband, sjuk- och fattigvårdsanstalter m. fl. dylika institutioner. Beträffande tillämplighetsom-rådet kan för övrigt anmärkas, att lagen har avseende å tillverkning ej blott av produkter, framställda av mjöl — till vilka konventionen inskränker sig — utan även av andra konditorivaror. Vidare är att märka, att konventio-nen endast riktar sig mot nattarbetet, under det att lagen därjämte förhindrar söndagsarbete. Den mest betydelsefulla skillnaden framträder emellertid vid jämförelse av nattarbetsförbudets omfattning till tiden. I lagen stadgas förbud mot arbete, med undantag för uppeldning och deggörning, mellan kl. 8 e. m. och kl. 5 f. m., d. v. s. under 9 timmar, medan konventionen in-skränker sig till att, med möjlighet till undantag bl. a. för förberedelse- och avslutningsarbeten, påbjuda en nattledighet av 7 timmar i följd och inne-fattande tiden mellan kl. 11 e. m. och 5 f. m. eller under vissa betingelser mellan kl. 10 e. m. och 4 f. m. I ett avseende är emellertid konventionen strängare än lagen, nämligen däri att nattarbetsförbudet enligt konventionen omfattar såväl arbetare som arbetsgivare, vilka taga del i den uti konven-tionen åsyftade tillverkningen (med undantag allenast för tillverkning, som bedrivs av medlemmar i ett och samma hushåll för deras egen förbruk-ning), under det att från lagens tillämpning äro undantagna dels arbetsgivar-na och dels övriga arbetande i sådana rörelser, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.

1925 års konvention har icke ratificerats av Sverige. Intill 1937 års bör-jan har densamma ratificerats av tio stater, nämligen Bulgarien, Chile, Colombia, Estland, Finland, Kuba, Luxemburg, Nicaragua, Spanien och

Uruguay. Beslut om ratifikation har fattats i Irland, och förslag om ratificering föreligger i Frankrike, Lettland, Polen, Rumänien och Tjeckoslovakien.

Efter uppdrag av Kungl. Maj:t verkställde *socialstyrelsen* i samråd med kommerskollegium under år 1925 utredning rörande verkningarna av bagerilagen. En redogörelse för denna undersökning lämnar publikationen »Statistiska undersökningar angående åttatimmarslagens och bagerilagens verkningar» (stat. off. utr. 1925: 45). Den av socialstyrelsen verkställda undersökningen omfattade ej mindre än 5,775 företag med 23,839 däri arbetande personer (innehavare inräknade) eller sannolikt nära nog samtliga bageriföretag i landet.

Enligt ifrågavarande undersökning uppgingo de egentliga familjbagerierna till ett antal av 1,458 med däri sysselsatta 2,197 personer. Många företag (»hembagerierna») stodo familjbagerierna nära, i det i dem icke användes särskilt för företagets verksamhet anställda arbetare utan, förutom eventuellt make och hemmavarande barn, allenast andra familjemedlemmar eller tjänstefolk. Familjbagerierna jämte nu åsyftade företag redovisas vid undersökningen till ett sammanlagt antal av 2,386. Antalet företag som sysselsatte särskilt anställda arbetare upptogs till 3,389.

Såsom av intresse med hänsyn till undantaget för familjbagerier sökte man vid undersökningen inhämta, hur det förhöll sig med tillkomsten av dylika bagerier efter bagerilagens ikraftträdande den 1 januari 1920. De av undersökningen omfattade företagen fördelades på grund härav med hänsyn till det år, de öppnats av den ursprunglige innehavaren eller, där uppgift därom saknades, då de tillträtts av innehavaren av företaget vid tiden för undersökningen. Av denna sammanställning framgick, att 46.2 % av familjbagerierna och 49.0 % av hembagerierna tillkommit resp. tillträtts efter den 1 januari 1920. Motsvarande procenttal för samtliga bageriföretag uppgick till 38.2, och ansåg styrelsen härav framgå, att antalet familje- och hembagerier ökats övernormalt efter bagerilagens tillkomst.

Rörande tiden för försäljningens början, som särskilt undersöktes, framgick icke, att familjbagerierna i allmänhet började tidigare än andra bagerier.

Socialstyrelsen avgav vidare den 26 november 1925 ett betänkande med förslag till reviderad bagerilag. Socialstyrelsen föreslog (i fråga om 1 §), att undantaget för familjbagerier skulle ersättas med ett undantag för tillverkning för hushållsbruk samt att orden »till avsalu» skulle utgå. Socialstyrelsen framhöll, att styrelsen vore av den mening, att rättvisan krävde avskaffande av undantaget för familjbagerier, samt uttalade, att när staten för tillgodoseende av något offentligt intresse pålägger en näringsgren vissa inskränkningar i dess verksamhet, måste den anses förpliktad att såvitt möjligt tillse, att den ej därmed gynnar vissa grupper av företag på andras bekostnad. I fråga om nattarbetsförbudet förordade styrelsen, att detsamma skulle avse tiden kl. 8 e. m.—5 f. m. Uppeldning och deggörning skulle dock få utföras (enligt 2 § d) mellan kl. 4—5 f. m. och jämlikt 2 § f) under där angivna förutsättningar mellan kl. 2—4 f. m., varjämte enligt sistnäm-

da stadgande annat arbete under samma förutsättningar skulle få verkställas under tiden kl. 3—5 f. m.

För 1926 års riksdag framlades i proposition (nr 72) förslag till definitiv lag i ämnet. Där i föreslogs i överensstämmelse med socialstyrelsens framställning, att orden »till avsalu» i 1 § ävensom undantaget för familjbagerier skulle uteslutas, varemot de då gällande begynnelsestiderna för bageriarbete skulle bibehållas. Efter genomförandet av de i propositionen föreslagna ändringarna skulle den svenska lagstiftningen ej behöva hindra ratifikation av ovannämnda konvention.

Andra lagutskottet, som behandlade propositionen och de i anledning av densamma väckta motionerna (I: 262, I: 265, II: 386 och II: 390), förordade, att lagen alltjämt skulle vara provisorisk och gälla t. o. m. den 31 december 1930, att orden »till avsalu» och undantaget för familjbagerier skulle bibehållas, att begynnelsestiden för det egentliga bageriarbetet skulle ändras från kl. 6 till 5 f. m. samt att den i 2 § d) angivna begynnelsestiden skulle tillbakaflyttas med $\frac{1}{2}$ timme till kl. $\frac{1}{4}$ 4 f. m., varvid stadgandet i 2 § f) skulle undergå viss jämkning. Utskottet uttalade rörande undantaget för familjbagerier, bland annat, att detta undantag utgjorde endast ett uttryck för den eljest inom arbetarskyddslagstiftningen hävdade principen om full frihet för arbetsgivaren att själv och med biträde av sina familjemedlemmar utöva arbete. Den av socialstyrelsen framhållna övernormala ökningen av familje- och hembagerier fann enligt utskottet sannolikt i avsevärd mån sin förklaring i andra förhållanden — såsom förbättrade tekniska möjligheter, lägre löneanspråk hos oorganiserad personal, tvång för en del personer, som förut haft andra levnadsförhållanden, att förskaffa sig en förvärvskälla — än den för familjbagerierna gällande undantagsbestämmelsen. I fråga om den då gällande tidsgränsen för bageriarbetets början framhöll utskottet, att denna gräns i många fall medfört en för bageriföretagen betungande och för produktionen skadlig forcering av arbetet under morgontimmarna.

Reservation anfördes dels av herr von Sydow jämte två andra ledamöter, vilka yrkade avslag å propositionen, dels ock av herr Thorberg jämte ytterligare sex ledamöter, vilka hemställde om bifall till densamma.

Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning. — Lag i överensstämmelse med riksdagens beslut utfärdades därefter den 4 juni 1926.

Vid 1926 års riksdag begärde Kungl. Maj:t (proposition nr 118) riksdagens yttrande över det ovan omnämnda förslaget till konvention angående nattarbete i bagerier. Riksdagen anmälde (skrivelse nr 247), att riksdagen för sin del funnit, att Sverige för det dåvarande icke borde biträda konventionen.

Vid 1930 års riksdag föreslogs i proposition (nr 32) fortsatt giltighet för bagerilagen till och med den 31 december 1933. I anledning av propositionen väcktes i två likalydande motioner, I: 235 av herr Möller m. fl. och II: 391 av herr Hansson i Stockholm m. fl., förslag om antagande av definitiv lag i ämnet. I motionerna föreslogos även vissa ändringar i materiellt hänseende i överensstämmelse med det ovan omförmälda lagförslaget till 1926 års riksdag.

Andra lagutskottet tillstyrkte i sitt utlåtande (nr 16), att definitiv lag skulle antagas och att denna skulle erhålla samma innehåll som den gällande provisoriska lagstiftningen. Reservation anfördes av, bland andra, herr Sigfrid Hansson jämte fyra andra ledamöter, vilka yrkade bifall till motionerna.

Riksdagen biföll utskottets förslag. — Lag i ämnet utfärdades därefter av Kungl. Maj:t den 16 maj 1930 (nu gällande lag).

Vid 1935 års riksdag hemställdes i två likalydande *motioner*, I: 178 av herrar Theodor Nilsson och Jacob Hansson samt II: 345 av herr Frankenberg m. fl., att riksdagen måtte besluta, att undantagsbestämmelsen rörande familjebagerier skulle utgå.

Motionerna behandlades av andra lagutskottet (utlåt. nr 24), som begärde yttrande över desamma av socialstyrelsen och kommerskollegium. Utskottet lämnade därjämte Sveriges bageriidkareförening, svenska livsmedelsarbetareförbundet och Stockholms bageriindustriförening tillfälle att yttra sig i anledning av motionerna.

Socialstyrelsen anförde i sitt yttrande bland annat:

En allsidig och fullt tillförlitlig bild av det nuvarande läget kan givetvis endast erhållas genom en omfattande undersökning i ämnet liknande den år 1925 företagna. Mycket talar emellertid för att förhållandena i stort sett kunna karakteriseras på ungefär samma sätt som skedde i anslutning till den år 1925 verkställda undersökningen. En viktig skillnad föreligger likväl med hänsyn till den år 1926 vidtagna lagändringen, varigenom tiden för bageriarbetets början tillbakaflyttades från kl. 6 till kl. 5 f. m. Vid den 1925 företagna utredningen kunde icke påvisas, att bagerierna utan särskilt anställda i allmänhet började sin brödförsäljning tidigare än övriga bagerier. Numera torde med ganska hög grad av säkerhet kunna sägas, att familjebagerierna icke i någon mera avsevärd omfattning börja arbetet tidigare än i bagerilagen medgives eller kl. 5 f. m. — — — Påpekas må härutöver, att den ökning av familjebagerierna, som synes ha ägt rum å vissa orter under senare år, till en del torde kunna sättas i samband med den under dessa år rådande, omfattande arbetslösheten, vilken torde föranlett ett större antal personer än eljest skulle varit fallet att söka vinna sin utkomst såsom egna företagare inom bagerihanteringen.

För den händelse familjebagerierna skulle inbegripas under lagen, anser sig styrelsen böra framhålla, att en någorlunda effektiv tillsyn av yrkesinspektionens befattningshavare inom det sålunda utökade tillämpningsområdet icke är möjlig med nuvarande tillgång på inspektionspersonal.

Kommerskollegium yttrade bland annat:

För egen del vill kollegium ej förneka, att den för hem- och familjebagerierna medgivna friheten i fråga om arbetstidens förläggande måhända varit ägnad att stärka dessa bageriers ställning i konkurrensen med de mera yrkesbetonade bagerierna och i så måtto inneburit en i lagstiftningen ej åsyftad olägenhet för dessa senare.

Även om vissa omständigheter tyda på att hembageriernas undantagsställning i viss mån gynnat dessa på yrkesbageriernas bekostnad, håller kollegium dock före, att den underlägsenhet i konkurrensavseende, som ifrågasvarande lagbestämmelse medfört för de senare, knappast kan vara av nämnvärd betydelse för dessa. Det ligger nämligen i sakens natur, att hembagerierna med sin mycket begränsade arbetskraft och till följd härav ringa till-

verkningskapacitet i regel icke äga möjlighet att i större omfattning inkräkta på yrkesbageriernas arbetsområde. Mera begränsad teknisk utrustning och större svårighet att rationellt ordna bröddistributionen innebära även för hembagerierna ett hinder i konkurrensen med yrkesbagerierna, åtminstone då det gäller de grövre brödsorterna, d. v. s. det egentliga matbrödet.

Vidare synes man vid frågans prövning ej heller böra helt bortse från att även vissa humanitära skäl, särskilt risken att beröva ekonomiskt svagt situerade personer deras enda existensmedel, tala mot att utsträcka lagens tillämpningsområde till hem- och familjbagerierna.

Slutligen kan kollegium — i anslutning till vad Stockholms bageriindustri-förening i sitt yttrande till lagutskottet anfört — icke underlåta att framhålla, att vissa olägenheter av teknisk och nationalekonomisk natur onekligen synas vara förknippade med gällande förbud mot nattarbete inom bageriyrket, liksom det även vill synas som om den forcering av jäsningsprocessen vid brödtillverkningen, som förbudet framtvingat, medfört en viss försämring av brödets hållbarhet i färskt tillstånd och måhända även i någon mån av dess näringsvärde. Det synes med hänsyn härtill föga tilltalande att ytterligare utvidga detta förbuds giltighetsområde.

På grund av vad sålunda anförts anser sig kollegium icke böra tillstyrka bifall till den i förevarande motioner begärda lagändringen.

Sveriges bageriidkareförening tillstyrkte motionerna och framhöll bland annat:

Ehuru frågan om nattarbete i hela dess räckvidd ej beröres av föreliggande motioner, anse vi oss dock i detta sammanhang böra göra några uttalanden i detta ärende. Förbudet mot nattarbete måste betraktas såsom en inskränkning i bageriyrkets näringsfrihet.

Det är ett obestridligt faktum, bekräftat av alla utövare av bageriyrket och vetenskapligt dokumenterat, att långtidsjäsnung är lika förmånlig för brödets kvalitet, som varje tidsforcering av brödproduktionen är oförmånlig för densamma.

Då förbudet omöjliggör kontinuerlig drift i bagerierna, hämmas utnyttjandet av de moderna maskinella anläggningarna och företagens driftskapacitet minskas till ungefär en tredjedel av förefintliga prestationsmöjligheter. Ett förbilligande av produktionskostnaderna hindras särskilt genom den ökning i åtgången av bränslematerial, som uppstår genom det tvungna avbrottet i driften. Dessutom ökas mångfaldigt kostnaderna för distributionen av brödet genom den koncentreradhet av densamma inom viss, mycket kort tid, som nödvändig göres av nattbakningsförbudet. Utnyttjandet av lagens fastställda 8 timmars arbetstid bliver inskränkt till endast 6 à 7 timmars produktivt arbete, då, liksom distributionen, även produktionen måste koncentreras till viss kort tid till följd av förbudet och konsumenternas krav på bröd vid de tidiga morgontimmarna.

Förbudet mot nattarbete i bagerierna har emellertid ej blott för folkushållningen skadliga konsekvenser, utan det kan även anses vara en antikverad och otidsenlig åtgärd. Fordran på detta förbud uppstod nämligen vid en tid, då man ännu ej kände till verklig industriell stordrift inom bageriyrket, och då de nuvarande hygieniska anordningarna inom bageriföretagen ännu ej existerade. Nuförtiden har däremot det manuella arbetet även i mindre bagerier sedan långt tillbaka undanträngts av maskinarbete, och skyddet för arbetarna i hälsoavseende är säkrat genom fastställda hygieniska bestämmelser.

Med hänsyn till dessa fakta måste man fråga sig, om ett obevekligt fasthållande av nattbakningsförbudet längre kan vara försvarligt.

Efter detta principuttalande i den för bageriyrket så viktiga frågan om nattarbete övergå vi till behandlande av det nu aktuella, i förutnämnda motioner framställda förslaget om viss lagändring.

Visserligen står i lagen uttryckligen, att undantaget gäller »*make och hemmavarande barn*», men i verkligheten har det blivit så, att den stora massan av dessa företag bedrivs med hjälp av släktingar eller annan oorganiserad arbetskraft, s. k. elever e. d. De verkliga yrkesidkarna ha lika litet som fackföreningarna någon möjlighet att kontrollera dessa företag eller beivra den illojala konkurrens, som dessa utöva. Givet är, att genom dessa företags existens arbetstillfällena för de yrkesutbildade bageri- och konditoriarbetarna i oerhört hög grad minskats.

Motiveringen till familjbageriernas undantagsställning har angivits vara grundad på humanitetssynpunkter. Man ville bereda exempelvis husmödrar, som genom familjeförsörjarens frånfälle kommit i svårigheter, med dessa likställda ensamstående kvinnor och andra en utväg till försörjning. Man ansåg, att den ringa kvantitet bröd, som i dessa »hembagerier» — bokstavligen menat — skulle kunna tillverkas, ej skulle kunna utgöra någon avsevärd konkurrens med den yrkesmässiga produktionen. Ett faktum är emellertid, att familjbagerierna genom sina möjligheter att förlägga tillverkningen till för yrkesbagarna otillåten tid blivit fruktansvärda konkurrenter till yrkesbagerierna. Familjbageriernas antal har särskilt till följd av den allmänna krisen enormt tilltagit, i det att snart sagt envar, som på andra områden misslyckats i sin näring, tror sig genom att öppna bageri kunna finna sin bärgning. Yrkesbagarnas svårigheter ha härmed ökat till bristningsgränsen: på alla håll inskränkningar av driften och avskedanden av de anställda. Företagarna bliva ruinerade och bageriarbetarna öka de arbetslösas antal.

Även *svenska livsmedelsarbetareförbundet* tillstyrkte motionerna och anförde därvid bland annat:

I och för sig är detta undantag inkonsekvent, enär lagen principiellt förbjuder nattarbete och sålunda vill skydda individen för den skada, sådant arbete medför. Såväl arbetarna som arbetsgivaren samt hans maka och barn äro ju samhällsmedlemmar, vilka i lagens syfte böra skyddas. Finner samhället nödigt att skydda den ene medborgarens hälsa genom att förbjuda honom att arbeta å olämplig tid, måste ju samma princip gälla även den andre. Om en samhällsmedlem med flera barn startar ett bageri och låter barnen arbeta på natten, måste väl detta innebära samma sociala fara, som om hans vuxna arbetare skulle sysselsättas på natten. Samhället har velat skydda de vuxna för den verkliga fara, som är förenad med nattarbete; men genom en lucka i lagen återinföres nattarbete — för småbarnen!

Att dessa företag tillväxa i antal, bevisas av undersökningarna, som vårt förbund anställt på 75 platser. År 1930 fanns å dessa platser 700 företag, som icke drevs med lejd arbetskraft. År »1933» (*Ann.*: skall vara 1935) hade dessas antal stigit till 1,276. Samtidigt minskades antalet av de företag, som hade lejd arbetskraft, under samma tidrymd från 1,392 till 1,309. Därtill kommer de företag bland de sist nämnda, som äga bestånd men i avsevärd grad minskat de anställda arbetarnas antal.

Nämnda siffror äro approximativa, enär räkning gjorts av vårt förbunds avdelningar på olika platser, och det kan vara möjligt, att de å någon större plats förbigått något eller å landsbygden icke känt till någon plats med sådana företag. Säkert är emellertid, att siffrorna beträffande anförda företag utan lejd arbetskraft ligga mera i under- än i överkant.

På de räknade platserna ha dessa företag nästan fördubblats på fem år. Tager man med hela landet, kan man förstå, att det är många barn, som få ar-

beta i bagerierna på nätterna, medan de vuxna bageriarbetarna, som ha försörjningsplikt, få gå utan sysselsättning.

Utskottet vill i anslutning härtill anmärka, att den i yttrandet omförmälda, av förbundet verkställda utredningen finnes fogad som bilaga till de nedan omförmälda motionerna I: 75 och II: 185 vid 1936 års riksdag.

Stockholms bageriindustrieförening ville för sin del bestämt uttala, att bagerilagen icke längre vore påkallad, utan att bagerinäringen borde inrangeras under den för samtliga andra yrken gällande arbetstidslagen. Föreningen anslöt sig till de av Sveriges bageriidkareförening gjorda uttalandena men ansåg sig icke, ehuru med fullt instämmande i Sveriges bageriidkareförenings anmärkningar angående inkonsekvensen av ifrågavarade lagbestämmelser och dessas beklagliga följder i fråga om illojal konkurrens m. m., kunna tillstyrka motionerna om en lagändring, som de facto skulle innebära en ytterligare skärpning av det nattarbetsförbud, vars upphävande föreningen ansåg vara en för vårt lands allmänna folkhushållning nödvändig åtgärd.

Utskottet anförde i sitt utlåtande:

Av de till utskottet avgivna yttrandena framgår, att åtminstone på vissa orter antalet familjebagerier, varmed avses sådan bagerirörelse, som bedrivs utan biträde av annan än innehavarens make och hemmavarande barn, torde hava ökats under de senaste åren. En av anledningarna härtill synes hava varit den, att åtskilliga personer på grund av rådande arbetslöshet föranletts att söka vinna sin utkomst såsom egna företagare inom bagerihanteringen. Familjebagerierna torde dock på grund av ringa tillverkningskapacitet i regel icke äga möjlighet att i större utsträckning inkräkta på yrkesbageriernas arbetsområde.

Utskottet anser det vara angeläget, att den inom arbetarskyddslagstiftningen eljest hävdade principen om frihet till arbete för arbetsgivaren och hans familj upprätthålles. En lagändring av det innehåll, som föreslagits i motionerna, skulle strida mot denna princip. Den skulle därjämte kunna medföra, att åtskilliga ekonomiskt svagt situerade personer berövades sitt enda existensmedel, vilket, då förhållandena på arbetsmarknaden fortfarande äro synnerligen ovissa, synes vara betänkligt. På grund av vad sålunda anförts finner utskottet skäl icke föreligga för riksdagen att vidtaga ändring i gällande lagbestämmelser rörande arbetstiden inom familjebagerierna.

Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation anmäldes av herr Sigfrid Hansson jämte sex andra ledamöter av utskottet. I reservationen yrkades, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande förutsättningarna för genomförande av sådan ändring av bageriarbetstidslagen, att lagen bleve tillämplig på alla bagerier, vilka tillverkade bröd för avsalu, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Första kammaren biföll utskottets hemställan, under det att andra kammaren (efter lottdragning) biföll reservationen. Frågan hade alltså fallit.

Vid 1936 års riksdag framställdes i två likalydande motioner, I: 75 av herrar Theodor Nilsson och Jacob Hansson samt II: 185 av herr Frankenberg

m. fl., samma yrkande som i den nyssnämnda reservationen av herr Sigfrid Hansson m. fl. vid 1935 års riksdag.

Andra lagutskottet avstyrkte motionerna och yttrade i sitt utlåtande, nr 16:

Utskottet anser fortfarande, att den inom arbetarskyddslagstiftningen hävdade principen om frihet till arbete för arbetsgivaren och hans familj bör upprätthållas även inom bageriyrket. Med hänsyn härtill finner utskottet icke någon anledning föreligga att tillstyrka riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande förutsättningarna för genomförande av en sådan ändring av bageriarbetstidslagen, att densamma blir tillämplig även i fråga om rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemma- varande barn. För övrigt synes det vara värt beaktande, att antalet arbetslösa bland de till livsmedelsarbetareförbundet anslutna bageriarbetarna avsevärt nedgått under det förflutna året.

Reservation avgavs av herr Olof Carlsson och ytterligare fyra ledamöter, vilka yrkade, att utskottet måtte hemställa om bifall till de i motionerna framställda yrkandena.

Båda kamrarna avslogo därefter motionerna (andra kammaren efter lott- dragning).

Utskottet övergår till att redogöra för vissa *bestämmelser om arbetstidens förläggning i gällande kollektivavtal inom bageriyrket*.

Mellan svenska livsmedelsarbetareförbundet och Sveriges bageriidkareför- ening har den 11 juli 1933 träffats ett kollektivt riksavtal. Avtalet, som gäller under perioder av ett år med automatisk förlängning, såvida icke upp- sägning sker, omsluter för närvarande Stockholm, Göteborg, Västerås, Norrköping, Gävle, Eskilstuna, Nyköping, Södertälje, Uppsala, Köping, Karlstad, Strömstad, Boden, Västervik, Bollnäs, Falun-Borlänge, Söderhamn, Oskars- hamn, Lidköping och Arvika.

I avtalet stadgas i fråga om arbetstidens förläggning:

Arbetstidens förläggning blir för denna avtalsperiod på varje arbetsplats densamma som senaste år där tillämpats, i den mån ej organisationerna enas om ändring härutinnan. För orter, där jämlikt protokollsuttalandet sid. 21 överenskommelser ingåtts om annan arbetstidsförläggning, förblir därvid, därest ej vederbörande parter om annat enats.

För Stockholm och Eskilstuna gäller, att hos arbetsgivare därstädes, vilka så önska, bageriarbetet skall börja klockan 5 f. m., i vilket fall deggörningen börjar klockan 3.30 f. m. Vid företag, som tillämpa sådan arbetstidsförlägg- ning, skola bageri- och konditoriarbetare beredas en måltidsrast under ar- betstiden om högst 30 minuter å tid, som av arbetsledningen anvisats (se protokollsuttalanden sid. 21).

I de åberopade protokollsuttalandena utsäges, att huvudorganisationer- na enas om att icke lägga hinder i vägen för eller motsätta sig överenskom- melse mellan de lokala parterna om annan förläggning av arbetstiden än den nu gällande.

Det tidigare påbörjandet av arbetet får, förutom i Stockholm och Eskils- tuna, på grund av särskilda överenskommelser äga rum i Norrköping, Gävle, Nyköping, Södertälje, Västervik, Bollnäs och Oskarshamn. Å övriga platser får arbetet ej påbörjas före klockan 6 f. m.; dock har för samtliga bagerier

i Falun och Borlänge med omnejd den särskilda överenskommelsen träffats, att arbetet å lördagar samt dag före helgdag skall påbörjas klockan 5 f. m.

Mellan Stockholms bageriindustriförening, å ena, samt svenska livsmedelsarbetareförbundet och dess avdelning nr 6 i Stockholm, å andra sidan, förefinnes kollektivavtal, dagtecknat den 11 juli 1933 och gällande för perioder om ett år i sänder, såvitt ej uppsägning sker.

I fråga om arbetstidens förläggning stadgas i avtalet:

Arbetstidens förläggning blir för denna avtalsperiod på varje arbetsplats densamma, som år 1927 där tillämpades, i den mån ej organisationerna enas om ändring härutinnan.

För mjukbrödsbagerierna gäller, att hos arbetsgivare, vilka så önska, bageriarbetet skall börja klockan 5 f. m., i vilket fall deggörningen börjar klockan 3.30 f. m.

Beträffande måltidsrast, då arbetet börjar klockan 5 resp. 3.30 f. m. gäller angående detta avtal samma regel som i det ovannämnda riksavtalet.

I protokollsuttalanden rörande bestämmelserna i avtalet sägs, bland annat, att vid förläggning av bageriarbetets början till klockan 5 f. m. hänsyn skall tagas till sådana arbetare, som äro bosatta långt från arbetsplatsen, samt att arbetsgivaren, i den mån det är möjligt, skall låta dessa arbetare börja senare.

I följande tabell hava sammanställts uppgifter angående arbetslöshet inom bageriyrket m. m.

Tidpunkt	Till livsmedelsarbetareförbundet anslutna bageriarbetare	Därav arbetslösa	A r b e t s l ö s a	Procent
31/12 1934 ..	9,450	2,500	Bageriarbetare.....	26.5
			Inom hela livsmedelsarbetareförbundet	23.4
			Inom samtliga fackförbund.....	25.0
31/12 1935 ..	9,550	2,300	Bageriarbetare.....	24.1
			• Inom hela livsmedelsarbetareförbundet	22.4
			Inom samtliga fackförbund.....	22.5
31/12 1936 ..	9,600	2,500	Bageriarbetare.....	26.0
			Inom hela livsmedelsarbetareförbundet	22.0
			Inom samtliga fackförbund.....	18.5

Såsom framgår av utskottets redogörelse hava de båda i motionen berörda frågorna nämligen spørsmålet, huruvida familjebagerierna skola vara undantagna från bagerilagens tillämpning, samt frågan om tidpunkten för bageriarbetets början på morgnarna sedan länge varit föremål för delade meningar.

I fråga om familjebagerierna uttalade arbetstidskommittén på sin tid, att den i syfte att förebygga illojal konkurrens låtit i sitt förslag inbegripa jämväl

Utskottet.

dylika bagerier. Socialstyrelsen har vid flera tillfällen hävdad, att rättvisan krävde avskaffande av undantaget för familjbagerier, samt framhållit, att när staten för tillgodosende av något offentligt intresse pålade en näringsgren vissa inskränkningar i dess verksamhet, den måste anses förpliktad att såvitt möjligt tillse, att den ej därmed gynnade vissa grupper av företag på andras bekostnad. Socialstyrelsen har emellertid i sitt ovan omförmälda yttrande till andra lagutskottet vid 1935 års riksdag ansett sig med ganska hög grad av säkerhet kunna säga, att familjbagerierna icke i någon mera avsevärd omfattning började arbetet tidigare än i bagerilagen medgives eller klockan 5 f. m. Socialstyrelsen har i nämnda yttrande framhållit, att en allsidig och fullt tillförlitlig bild av det nuvarande läget på bagerimarknaden givetvis endast kunde erhållas genom en omfattande undersökning i ämnet liknande den år 1925 företagna. Från svenska livsmedelsarbetareförbundet, Sveriges bageriidkareförening och Stockholms bageriindustriförening har gjorts gällande, att familjbagerierna till följd av nattarbete driva en för övriga bageriföretag synnerligen besvärande konkurrens. Mot avskaffande av undantaget för familjbagerier har bland annat framhållits, att detta undantag endast utgjorde ett uttryck för den eljest inom arbetarskyddslagstiftningen godtagna principen om full frihet för arbetsgivaren att själv och med biträde av sina familjemedlemmar utöva arbete. Vidare har uppgivits, att undantagets slopande skulle kunna medföra, att åtskilliga ekonomiskt svagt situerade personer berövades sitt enda existensmedel.

Såsom framgår av utskottets redogörelse har från vissa håll ifrågasatts, hurvida det överhuvud taget längre kunde anses lämpligt att upprätthålla förbudet mot nattarbete i bagerier. Sålunda har kommerskollegium uttalat, att vissa betänkligheter av teknisk och nationalekonomisk natur onekligen syntes vara förknippade med gällande förbud mot nattarbete, liksom det även ville synas, som om den forcering av jäsningsprocessen vid brödtillverkningen, som förbudet framtingat, medfört en viss försämring av brödets hållbarhet och måhända även i någon mån av dess näringsvärde.

Sveriges bageriidkareförening har med instämmande av Stockholms bageriindustriförening framhållit, att förbudet mot nattarbete ej blott hade för folkhushållningen skadliga konsekvenser utan även kunde anses vara en antikverad och otidsenlig åtgärd. Dessa sammanslutningar hava bland annat gjort gällande, att förbudet omöjliggjorde kontinuerlig drift i bagerierna, varigenom utnyttjandet av de moderna maskinella anläggningarna och företagens driftskapacitet minskades till ungefär en tredjedel av förefintliga prestationsmöjligheter.

Vid sin behandling av ifrågavarande ärende har utskottet kommit till den uppfattningen, att tiden nu är inne att verkställa en allsidig och grundlig undersökning av bagerilagens verkningar i olika hänseenden, varefter en förutsättningslös översyn av de olika bestämmelserna i bagerilagen bör komma till stånd. Vid en sådan utredning komma givetvis de synpunkter, som framförts i de ovan omförmälda yttrandena till andra lagutskottet vid 1935 års riksdag, att bliva föremål för ingående överväganden. I anled-

ning av vissa uttalanden i de av kommerskollegium och ovannämnda arbetsgivareorganisationer avgivna yttrandena vill utskottet framhålla, att det torde finnas anledning antaga, att avskaffandet av bagerilagen skulle kunna leda till att de större bageriföretagen genom sina möjligheter att anordna skiftarbete och sina överlägsna resurser i fråga om maskinell utrustning i avsevärd utsträckning konkurrerade ut de mindre företagen från marknaden.

Vid ifrågavarande undersökning måste synnerlig uppmärksamhet ägnas familjbagerierna, vilkas förekomst, arbetstider, hygieniska förhållanden och betydelse i olika hänseenden i görligaste mån böra klarläggas.

I fråga om de i bagerilagen stadgade tiderna för bageriarbetets början å morgnarna bör vid den av utskottet förordade utredningen uppmärksamhet ägnas frågan, huruvida en framflyttning av dessa begynnelsestider kan äga rum. Det är otvivelaktigt förenat med olägenheter i åtskilliga avseenden för arbetarna att börja dagens arbete så tidigt som klockan 5 f. m. Den av utskottet lämnade redogörelsen för innehållet av gällande kollektivavtal inom bagerifacket samt tillämpningen av dessa avtal synes giva vid handen, att den möjlighet att påbörja det egentliga bageriarbetet klockan 5 f. m., som gällande lag erbjuder, i praktiken icke blivit till fullo utnyttjad. Utskottet vill framhålla, att därest begynnelsestiderna för bageriarbetet framflyttades utan att undantaget för familjbagerier slopades, skulle dessas konkurrenskraft ytterligare ökas.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen måtte, i anledning av förevarande motion, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en allsidig och förutsättningslös utredning angående bagerilagens verkningar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda; samt

B) att motionen II: 113, i den mån den icke blivit beaktad genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 11 maj 1937.

På andra lagutskottets vägnar:

SIGFRID HANSSON.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Sigfrid Hansson, Linder, P. Sandström, Heiding, Hagman, Sam Larsson, Wistrand* och *Sten*;

från andra kammaren: herrar *Hage, Olovson, Pettersson* i Hällbacken, *Johanson* i Hallagården, *Molander, Sandström* i Sollefteå, *Thorell* och *Barnekow*.
